Izabela Treutle

Raport z badań przeprowadzonych z depozytariuszkami w ramach realizacji projektu „Między nicią a pamięcią. Depozytariusze czepca warmińskiego" w programie „Niematerialne-przekaż dalej 2026" Narodowego Instytutu Dziedzictwa

Umiejętność wytwarzania tradycyjnego czepca warmińskiego – wpis na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego

Wytwórstwo tradycyjnego czepca warmińskiego jest jednym z elementów dziedzictwa kulturowego Warmii i zostało w 2021 roku wpisane na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Czepiec warmiński to charakterystyczne nakrycie głowy będące elementem tradycyjnego stroju kobiet. Jest nie tylko częścią dawnego ubioru, ale także ważnym znakiem regionalnej tożsamości i świadectwem kunsztu rękodzielniczego. Jego wykonanie wymaga precyzji, cierpliwości i znajomości tradycyjnych technik. Czepiec powstaje etapami, a jego charakterystyczny wygląd tworzą między innymi misternie wykonane zdobienia i hafty. Każde wykonane ręcznie nakrycie głowy jest efektem wielu godzin pracy oraz indywidualnych umiejętności osoby, która go tworzy. Dziś czepiec warmiński jest przede wszystkim symbolem pamięci o kulturze i tradycji regionu oraz ważnym nośnikiem regionalnej tożsamości.

Depozytariusze – kim są i jaka jest ich rola?

Dziedzictwo niematerialne to nie tylko tradycje, zwyczaje, obrzędy, wiedza czy umiejętności. To przede wszystkim ludzie, którzy je znają, praktykują i przekazują dalej. To ich właśnie nazywamy depozytariuszami. Depozytariusze są ogniwem łączącym przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. Ich rola nie polega jedynie na pielęgnowaniu przeszłości, ale także na żywym uczestnictwie w tradycji. Mogą oni występować w różnych rolach-twórcy, nauczyciela, edukatora, mistrza, nadając tradycji współczesny wymiar i przekazując ją kolejnym pokoleniom.

Depozytariusze tworzą wspólnoty, które łączy to samo doświadczenie, zainteresowanie tradycją oraz poczucie odpowiedzialności za jej dalsze trwanie. Wymieniają się wiedzą, wspierają się, uczą od siebie i wspólnie podejmują działania służące zachowaniu

dziedzictwa. To właśnie dzięki takim relacjom dziedzictwo niematerialne może być zakorzenione w konkretnej społeczności i miejscu.

Ochrona dziedzictwa niematerialnego nie powinna polegać wyłącznie na zachowywaniu jego materialnych śladów. Najważniejsze jest wspieranie ludzi, którzy to dziedzictwo znają i praktykują. Ich wiedza, doświadczenie, pamięć i relacje stanowią jego najcenniejszą część. Lidzbarski Dom Kultury jako jedyny w regionie i w kraju, realizuje warsztaty wytwarzania czepca warmińskiego. W 2026 roku odbywa się już piąty kurs obejmujący naukę tworzenia tego nakrycia głowy od podstaw. Kurs prowadzi mistrzyni rzemiosła – Krystyna Tarnacka.

Trzon projektu „Między nitką a pamięcią. Depozytariusze czepca warmińskiego" stanowią wywiady z depozytariuszkami, które uzupełnione o sesje fotograficzne, tworzą wystawę ukazującą opowieść właśnie o nich.

Wywiady z depozytariuszkami

Kwestionariusz wywiadu pogłębionego o zarysowującym się wątku biograficznym, stworzonego na potrzeby realizacji projektu miał na celu poznanie doświadczeń depozytariuszy, ich wiedzy, motywacji oraz znaczenia tradycji w ich życiu. Przedmiotem zainteresowania nie jest czepiec jako wyrób rękodzielniczy, ale przede wszystkim człowiek, który go tworzy. Pytania były w większości otwarte, depozytariuszki miały możliwość swobodnego opowiedzenia o swoich doświadczeniach. Badaniem objęte były osoby posiadające i praktykujące umiejętność wytwarzania czepca warmińskiego; uczestniczące w kursie wytwórstwa czepca, bądź realizujące ten kurs w latach ubiegłych, prowadząca kurs mistrzyni rzemiosła oraz jedna z depozytariuszek uczestnicząca w procesie wpisu umiejętności wytwarzania czepca na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Wywiady zostały przeprowadzone w okresie lipiec-sierpień 2026 w Lidzbarku Warmińskim z 23 depozytariuszkami.

Kwestionariusz podzielono na sześć głównych obszarów badawczych:

Kim jest depozytariusz? – jego pochodzenie, biografia i związek z Warmią.

Jak zdobył umiejętność? – historia nauki i źródła wiedzy.

Jak wykonuje czepiec? – praktyczna wiedza i proces wytwarzania.

Co ta umiejętność dla niego oznacza? – osobiste, emocjonalne i społeczne znaczenie.

Jak tradycja jest przekazywana i jakie są dla niej zagrożenia? Jak czepiec funkcjonuje jako element dziedzictwa regionalnego – relacje między depozytariuszami, tożsamość Warmii, przyszłości tradycji.

Narzędzia badawcze

Pierwsza część kwestionariusza miała charakter metryczkowy i biograficzny. Zbierane były podstawowe informacje o rozmówcy: imię i nazwisko, rok i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania, region, wykształcenie oraz wykonywany zawód. Ważnym elementem było pytanie o warmińskie pochodzenie rozmówcy oraz w przypadku osoby spoza Warmii, o jej miejsce pochodzenia i pochodzenie rodziców. Pozwalało to powiązać historię osobistą depozytariusza z jego stosunkiem do regionalnej tradycji.

Kolejna grupa pytań dotyczyła tego, jak rozmówca nauczył się wykonywania czepców warmińskich. Pytano m.in. o to jak długo rozmówczyni zajmuje się tym rękodziełem, o początki zainteresowania, obecność osób zajmujących się nim w rodzinie oraz motywację do nauki. Ta część pozwalała ustalić, czy umiejętność została odziedziczona rodzinnie, przekazana przez inną osobę, czy zdobyta z własnej inicjatywy, a także jakie czynniki wpłynęły na zainteresowanie tradycją.

Kolejne pytania to część dokumentująca samą wiedzę i umiejętność rzemieślniczą. Kwestionariusz wychodził jednak poza sam proces produkcji. Pytano również o to, co dzieje się z wykonanymi pracami – czy są sprzedawane, komu, jak ustalana jest ich cena, czy są przekazywane w prezencie. Uwzględniono także inne wykonywane przez depozytariuszkę prace rękodzielnicze.

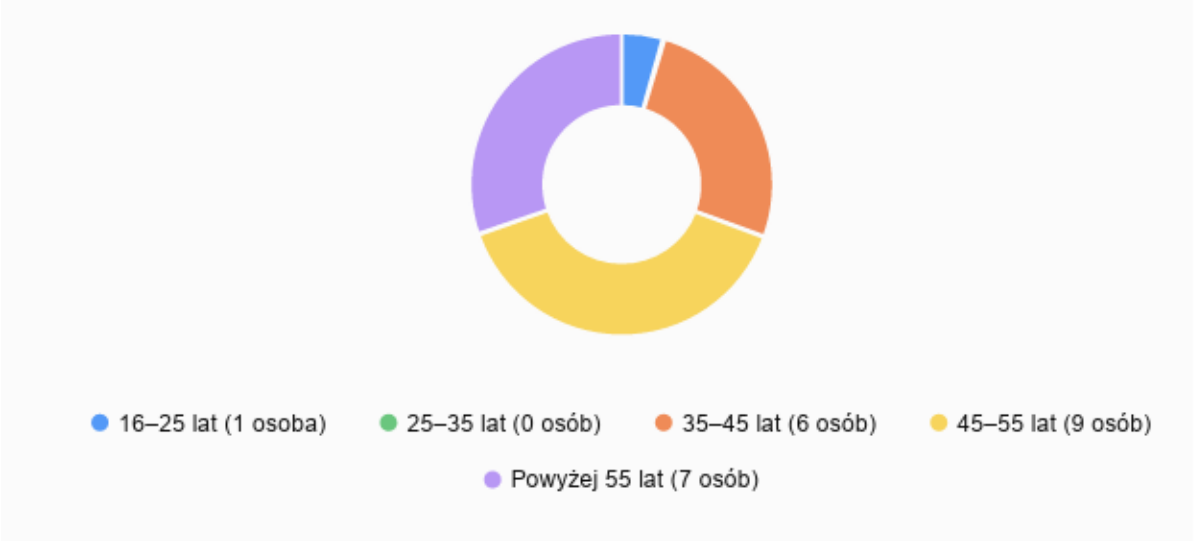
Następny obszar koncentrował się na znaczeniu wykonywania czepców dla samej depozytariuszki. Pytania dotyczą tego, jakie znaczenie ma posiadanie tej umiejętności oraz co daje wykonywanie czepców. W tej części pojawiało się również pytanie o ważne wspomnienie związane z wykonywaniem lub prezentowaniem czepca.

Ostatnia rozbudowana część poruszała wątek transmisji wiedzy. Depozytariuszka pytana była o to czy i jeśli tak, to w jaki sposób przekazuje swoją wiedzę innym. Następnie proszono o wskazanie największych trudności w przekazywaniu tradycji, zagrożeń dla jej

zachowania oraz działań, które należałoby podjąć, aby zachować umiejętność wykonywania czepca warmińskiego. Pytano również o relacje z innymi depozytariuszami, co pozwoliło rozpoznać istniejącą społeczność osób podtrzymujących tę umiejętność. W końcowej części pojawiały się pytania o motywacje do podtrzymywania tradycji, o to, jak wytwórstwo czepca wpływa na budowanie tradycji i tożsamości regionu, oraz o przekaz, który depozytariuszka chciałaby pozostawić przyszłym pokoleniom.

Charakterystyka i biografia rozmówcy

W wywiadach udział wzięły wyłącznie kobiety. Podczas pięciu edycji kursu wytwarzania czepca warmińskiego odbywającego się w Lidzbarku Warmińskim w latach 2020-2026 w zajęciach udział wzięło jedynie 2 mężczyzn, z których tylko jeden ukończył kurs i wykonał czepiec. Najmłodsza uczestniczka warsztatów miała 13 lat i ukończyła kurs w 2022 roku. W tegorocznej edycji najmłodsza uczestniczka ma 16 lat, najstarsza ma 56 lat. Struktura wiekowa depozytariuszek uczestniczących w badaniu przedstawia się następująco:

Analiza struktury wiekowej rozmówczyń wykazuje, że tradycja wytwarzania czepca warmińskiego jest podtrzymywana głównie przez kobiety z pokolenia 45+ oraz seniorki, które łącznie stanowią aż 70% badanej próby (16 osób). Wyraźna luka pokoleniowa rysuje się w przedziale 25–35 lat, w którym nie odnotowano żadnej uczestniczki. Optymizmem napawa jednak fakt obecności osób najmłodszych (1 osoba w wieku 16–25 lat oraz historyczny udział 13-latki), co dowodzi, że przy odpowiedniej formule warsztatowej unikalne rzemiosło może zyskać zainteresowanie również wśród młodego pokolenia.

Analiza korzeni rodzinnych depozytariuszek ujawniła złożony proces kształtowania się powojennej tożsamości regionalnej na terenie Warmii. Pod względem miejsca urodzenia badana grupa jest niezwykle spójna – niemal wszystkie rozmówczynie (poza jedną osobą) urodziły się na terenie historycznej Warmii lub w jej bezpośrednim sąsiedztwie. Kobiety pytane o korzenie rodzinne jako teren pochodzenia rodziców i dziadków wymieniały głównie dzisiejszą Białoruś i Litwę (Kresy Wschodnie), a także Polskę centralną (9 osób). Jako Warmiaczki urodzone na Warmii i pochodzące z tego regionu zadeklarowało się 5 osób. Trzy spośród badanych rozmówczyń deklaruje się jako Warmiaczki, pomimo tego, że ich korzenie rodzinne sięgają poza województwo warmińsko-mazurskie, a nawet poza Polskę. Wśród depozytariuszek znalazły się także osoby pochodzące z Ukrainy, biorące udział w tegorocznej edycji kursu wytwórstwa czepca warmińskiego (3 osoby). Są to osoby przybyłe do Polski po rozpoczęciu pełnoskalowej inwazji zbrojnej Rosji na Ukrainę w 2022 roku. Ich udział wprowadza nowy kontekst do analizy powojennych migracji na Warmii, łącząc dawną historię przesiedleń z procesami zachodzącymi we współczesnym świecie. Podobnie jak w przypadku „Warmiaczek z wyboru", dla uczestniczek z Ukrainy nauka wytwarzania tradycyjnego nakrycia głowy stała się formą aktywnego zakorzeniania się w lokalnej społeczności. Poprzez angażowanie się, poznawanie i praktykowanie niematerialnego dziedzictwa Warmii budują pomosty między własną kulturą a tradycjami regionu, w którym obecnie żyją. Potwierdza to uniwersalny potencjał rękodzieła jako narzędzia dialogu i budowania więzi społecznych.

Wyniki przeprowadzonych wywiadów wskazują, że współczesna tożsamość warmińska opiera się na dwóch różnych filarach: genetycznym (więzy krwi) oraz kulturowym (świadomy wybór). Podczas gdy 5 rozmówczyń legitymuje się wielopokoleniowym zakorzenieniem w regionie, kluczową poznawczo grupę stanowią „Warmiaczki z wyboru". Deklarują one silną tożsamość regionalną pomimo braku korzeni rodzinnych na tych ziemiach. Swoją identyfikację motywują głębokim zainteresowaniem historią i tradycją oraz silną, subiektywną więzią emocjonalną. Zjawisko to dowodzi, że tradycje rzemieślnicze, takie jak wytwarzanie czepca warmińskiego, mogą być dla nowych mieszkańców regionu narzędziem świadomego budowania lokalnego zakorzenienia, niezależnego od pochodzenia przodków.

Historia nauki umiejętności i źródła wiedzy

Odpowiedzi dotyczące **długości czasu posiadania umiejętności** pokazują, że badana grupa jest wewnętrznie zróżnicowana pod względem doświadczenia. Z jednej strony znajdują się tu

osoby, które dopiero zdobywają kompetencje, z drugiej – depozytariuszki posiadające wieloletnią, a nawet ponad trzydziestoletnią praktykę. W badanej grupie 8 osób uczestniczy w tegorocznym kursie, co oznacza, że dla znacznej części respondentek kontakt z techniką wykonywania czepca jest stosunkowo świeży. Kolejne 12 osób posiada tę umiejętność od 3 do 5 lat. Szczególne znaczenie dla badania i dla zachowania umiejętności mają trzy depozytariuszki o znacznie dłuższym doświadczeniu. Dwie posiadają umiejętność wykonywania czepca od ponad 20 lat, natomiast jedna zajmuje się jego wytwarzaniem od lat 90. ubiegłego wieku, a więc od ponad 30 lat. Stanowią one najbardziej doświadczone ogniwa przekazu tej tradycji.

Odpowiedzi na pytanie **„Jak rozpoczęła się Pana/Pani przygoda z tą umiejętnością?”** pozwalają dokładniej określić bezpośrednie mechanizmy wejścia depozytariuszek w tradycję wykonywania czepca warmińskiego. Wypowiedzi wskazują na wyraźną przewagę dwóch kanałów: zorganizowanej edukacji warsztatowej oraz nieformalnych relacji społecznych. Najczęściej rozmówczynie zaczynały swoje doświadczenie z rękodziełem poprzez znalezienie informacji o warsztatach organizowanych przez Lidzbarski Dom Kultury. W badanym materiale tę drogę wskazało 8 osób. Oznacza to, że instytucjonalnie organizowana nauka stanowi jeden z najważniejszych sposobów umożliwiających zapoznanie się z tą tradycją. Istotną rolę odgrywają również osobiste kontakty i zachęta ze strony innych osób. Respondentki wskazywały na znajome, koleżanki, kolegę czy znajomego, którzy zachęcili je do zainteresowania się umiejętnością (7 osób). Wszystkie te osoby uczestniczyły bądź uczestniczą w kursie zorganizowanym w Lidzbarskim Domu Kultury, trzy z nich uczestniczyły w zajęciach Zespołu Tańca Ludowego „Perła Warmii” działającym przy LDK. W kilku wypowiedziach zaznacza się postać Krystyny Tarnackiej – mistrzyni rzemiosła. Respondentki wskazywały zarówno na udział w warsztatach z jej udziałem, jak i na rozpoczęcie nauki dzięki wcześniejszej znajomości z nią (3 osoby).

Odpowiedzi na pytanie „**Czy w rodzinie były osoby zajmujące się tym rękodziełem?”** wskazują, że bezpośrednia rodzinna transmisja umiejętności wykonywania czepca warmińskiego w badanej grupie nie miała miejsca. Większość respondentek nie miała w rodzinie i w najbliższym otoczeniu osób zajmujących się jakimkolwiek rzemiosłem czy rękodziełem (17 osób). Część badanych (6 osób) wskazywała na obecność w rodzinie tradycji haftowania, tkania czy ogólnego zajmowania się rękodziełem. W tym kontekście najczęściej

była mowa o babciach i prababciach respondentek. Wyraźnie widać, że współczesna ciągłość tej tradycji jest głównie konstruowana poza rodziną. Kluczową rolę odgrywają tutaj warsztaty, kursy, instytucje kultury, osoby posiadające specjalistyczną wiedzę oraz relacje między zainteresowanymi.

Odpowiedzi na pytanie **„Co skłoniło Panią/Pana do podjęcia nauki tego rękodzieła?”** ujawniły bardzo zróżnicowane motywacje respondentek. Wypowiedzi wskazują na wyraźną przewagę ciekawości, potrzeby rozwoju własnych umiejętności oraz zainteresowania kulturą regionu. Najczęściej pojawiającą się odpowiedzią była „ciekawość (7 osób). Kolejną grupę stanowiły odpowiedzi związane z pozyskaniem nowej umiejętności, nauką oraz rozwojem osobistym (6 osób). Tradycyjne rękodzieło postrzegane jest tu jako forma aktywności rozwijającej indywidualne potrzeby jednostki, co może odpowiadać współczesnym potrzebom uczenia się, rozwijania zainteresowań i zdobywania nowych kompetencji. Szczególnie interesująca jest wypowiedź dotycząca poszukiwania „wyciszenia” i traktowania pracy jako „artystycznej medytacji”. Pokazuje ona, że tradycyjne rękodzieło może otrzymywać nowe, współczesne znaczenia, związane z dobrostanem psychicznym, koncentracją i potrzebą oderwania się od szybkiego tempa codzienności.

Drugą wyraźnie zarysowującą się grupę odpowiedzi stanowią motywacje bezpośrednio odnoszące się do Warmii, historii i lokalnego dziedzictwa (6 osób). Te odpowiedzi mają szczególne znaczenie dla interpretacji tożsamościowej całego badania. Pokazują, że dla części rozmówczyń nauka wytwarzania czepca jest nie tylko nauką techniki, ale sposobem poznawania miejsca, w którym żyją i budowania z nim więzi. W odpowiedziach pojawiały się również motywacje związane z estetyką i twórczością. Depozytariuszki mówiły o zainteresowaniu rękodziełem oraz zachwytem nad kulturą tradycyjną (3 osoby). Czepiec warmiński jest więc atrakcyjny nie tylko dlatego, że reprezentuje określoną tradycję, lecz także dlatego, że jest pięknym przedmiotem i efektem pracy twórczej. Dwukrotnie pojawiła się odpowiedź mówiąca o tym, że zespół folklorystyczny (Węgojska Strużka) potrzebował tradycyjnych strojów i to stało się motywacją do poznania rzemiosła. Jest to przykład motywacji praktycznej i wspólnotowej, odmiennej od osobistej ciekawości czy zainteresowania historią. Odtwarzanie elementów stroju i nauka rękodzieła była odpowiedzią na konkretne potrzeby grupy.

Praktyczna strona rękodzieła

Pytania dotyczące praktycznych aspektów wykonywania czepca wskazują, że sprzedaż samych czepców nie stanowi istotnego obszaru czerpania korzyści ekonomicznych depozytariuszek. Znacznie częściej, jeśli w ogóle dochodzi do sprzedaży wykonanych prac, dotyczą one przedmiotów zdobionych wzornictwem nawiązującym do motywów znajdujących się na denku czepca. Wśród nich pojawiają się: wełniane chusty, koszulki, torby płócienne, jajka wielkanocne, bombki choinkowe czy porcelana. Jedna z rozmówczyń wskazała również na artystyczne malowanie kafli i dachówek. Odpowiedzi te pokazują, że tradycyjne wzornictwo funkcjonuje szerzej niż sam czepiec. W ten sposób tradycja może być obecna w codziennym otoczeniu odbiorców, włączana do współczesnych form (etnodesign), a jej elementy mogą docierać do osób, które nie zetknęłyby się bezpośrednio z samym czepcem.

Jednocześnie należy zauważyć, że w badanej grupie czepiec i wykonywane przedmioty nawiązujące do czepca, nie są wykonywane z myślą przeznaczenia ich do sprzedaży. Znacznie częściej prace mają charakter osobisty, społeczny lub symboliczny. Przedmioty są darowane rodzinie, przyjaciołom i funkcjonują w obiegu opartym bardziej na relacjach niż na wymianie ekonomicznej. Szczególnie znaczące są odpowiedzi dwóch respondentek, które zadeklarowały, że wykonany przez nie czepiec będzie osobistym prezentem dla córki w dniu jej ślubu. W tym przypadku czepiec odzyskuje swoje znaczenie symboliczne i bezpośrednio nawiązuje do pierwotnego znaczenia obrzędu oczepin.

Wśród odpowiedzi pojawiły się również przykłady przekazywania wykonanych prac na rzecz zespołu folklorystycznego działającego we wsi Węgój oraz wykonywania haftowanych elementów wyposażenia kościoła. Pokazuje to, że działalność depozytariuszek wykracza poza wymiar indywidualny i rodzinny. Wykonane prace mogą funkcjonować w przestrzeni wspólnotowej, służąc np. zespołom folklorystycznym czy lokalnym instytucjom. Dzięki temu rękodzieło staje się widocznym elementem widocznym w życiu społecznym.

Wśród trudności związanych z praktycznym wykonywaniem rzemiosła cztery respondentki wskazywały na problem z pozyskaniem odpowiednich materiałów, ponieważ materiały stanowią jeden z podstawowych warunków zachowania praktycznej strony tradycji. Respondentki zwracają uwagę na fakt, że współcześnie czepce wykonuje się głównie z wykorzystaniem materiałów syntetycznych, podczas gdy tradycyjnie stosowano materiały

szlachetne, w tym jedwabne nici. Problem ten dotyczy zarówno dostępności odpowiednich materiałów, ich ceny, a co za tym idzie kwestii autentyczności i jakości wykonania.

Znaczenie umiejętności w życiu depozytariusza

Ta część kwestionariusza przesuwa ciężar wywiadu z faktów na subiektywne doświadczenie depozytariusza. Podejmuje próbę zbadania poczucia własnej wartości, satysfakcji, przywiązanie do tradycji, a także poczucia odpowiedzialności i przynależności do wspólnoty depozytariuszy. Odwołuje się do osobistych emocji.

Dla badanych depozytariuszek umiejętność wykonywania czepca nie jest wyłącznie kompetencją rękodzielniczą. Jest postrzegana przede wszystkim jako forma uczestnictwa w podtrzymywaniu i przekazywaniu dziedzictwa niematerialnego. Wszystkie, odpowiadając na pytanie o osobiste znaczenie posiadania tej umiejętności, wskazywały na świadomość własnej roli w trwaniu tego elementu kultury. W ich wypowiedziach pojawiały się określenia takie jak: „praca dla pokoleń", „dbanie o tradycję" oraz „ocalenie od zapomnienia". Wskazuje to na silne poczucie odpowiedzialności za zachowanie umiejętności i przekazanie jej kolejnym pokoleniom. Drugim wyraźnym wymiarem jest osobista satysfakcja związana z samym procesem tworzenia. Większość rozmówczyń wskazywała na przyjemność z haftowania oraz satysfakcję z efektu własnej pracy (15 osób). Oznacza to, że motywacja do wykonywania czepców nie ma wyłącznie charakteru zewnętrznego, związanego z obowiązkiem zachowania tradycji. Jest również związana z osobistym doświadczeniem twórczym i przyjemnością czerpaną z wykonywania czynności rękodzielniczych.

W wypowiedziach dotyczących pytania związanego **ze szczególnym wspomnieniem dotyczącym prezentacji wykonanego czepca** wyraźnie obecny był motyw nakładu pracy, wysiłku i czasu poświęconego na jego wykonanie. Publiczna prezentacja stawała się momentem podsumowania długotrwałego procesu twórczego, a pozytywne reakcje odbiorców przynosiły depozytariuszkom poczucie satysfakcji i spełnienia. Pojawiające się określenia „duma", „wzruszenie" i „radość" wskazują na silny emocjonalny wymiar praktykowania tej umiejętności. Szczególne znaczenie ma fakt, że emocje te były związane nie tylko z samym wykonaniem czepca, ale również z jego społecznym odbiorem. Reakcja publiczności stanowiła dla depozytariuszek potwierdzenie wartości ich pracy i wysiłku.

Prezentacja czepca była momentem uznania osobistego, a indywidualna umiejętność stawała się widoczna i uznana za wartościową przez szersze grono odbiorców.

Tradycja i tożsamość

Jeden z najbardziej rozbudowanych obszarów badań dotyczył transmisji tradycji oraz relacji z innymi depozytariuszami, co wprowadziło do badania wymiar społeczny. Dzięki temu można było analizować, czy osoby posiadające tę umiejętność współpracują, wspierają się i tworzą więzi wykraczające również poza same spotkania warsztatowe. Trwałość tradycji zależy nie tylko od pojedynczego depozytariusza, ale od istnienia społeczności praktykującej daną umiejętność.

Na pytanie **„Czy przekazuje Pan/Pani swoją wiedzę innym osobom?”** pozytywnie odpowiedziało 14 respondentek. W tym badaniu przekazywanie wiedzy ma przede wszystkim charakter nieformalny – odbywa się w gronie rodziny i znajomych czy osób zainteresowanych. Oznacza to, że transmisja umiejętności wykonywania czepca funkcjonuje głównie w bezpośrednich relacjach interpersonalnych, a nie w ramach sformalizowanego systemu edukacji czy zorganizowanego kształcenia. Wskazuje to na istotną rolę indywidualnych relacji i bezpośredniego kontaktu w zachowaniu tradycji. Jednocześnie ogranicza to zasięg transmisji – wiedza pozostaje przede wszystkim w obrębie istniejących relacji rodzinnych i towarzyskich. Znacznie rzadziej depozytariuszki angażują się w prowadzoną przez siebie działalność warsztatową. Na pytanie dotyczące prowadzenia warsztatów związanych z czepcem pozytywnie odpowiedziało jedynie 5 depozytariuszek. Warto także zwrócić uwagę na charakter tych warsztatów. Nie zawsze dotyczą one bezpośrednio wykonywania czepca warmińskiego. Depozytariuszki wykorzystują głównie motywy i techniki związane z tradycyjnym haftem do zdobienia tkanin i przedmiotów codziennego użytku, takich jak kubki, talerze czy bawełniane torby, a także do wykonywania drobnych elementów, m.in. zakładek, filcowych podkładek i chustek. A zatem wiedza związana z czepcem nie jest przekazywana wyłącznie poprzez naukę wykonania samego nakrycia głowy, lecz jest przekształcana i wykorzystywana w nowych kontekstach.

Pytanie o **największe trudności w przekazywaniu tradycji** ujawnia kilka wyraźnych kategorii problemów. Wypowiedzi depozytariuszek koncentrują się przede wszystkim wokół zmian społeczno-kulturowych, braku zainteresowania młodego pokolenia, czasochłonności

nauki oraz indywidualnych predyspozycji koniecznych do opanowania techniki. Pojedynczo wskazywane są również bariery materialne i problemy z dostępem do odpowiednich materiałów. Najczęściej powtarzającym się motywem jest czasochłonność nauki i samego procesu wykonywania czepca – wskazało ją 10 osób. Depozytariuszki zwracały uwagę na długość trwania kursu (8 osób) i długi czas konieczny do opanowania umiejętności (6 osób). Czas i zaangażowanie w naukę umiejętności wytwarzania czepca był przedstawiany jako jedna z podstawowych barier rozpoczęcia tego doświadczenia. Z czasochłonnością ściśle wiąże się druga kategoria – konieczność posiadania cierpliwości, samozaparcia i samodyscypliny. Depozytariuszki podkreślały, że nauka nie przynosi natychmiastowych efektów (4 osoby) i wymaga długotrwałego zaangażowania. W tym ujęciu trudność przekazywania tradycji wynika nie tylko z samej techniki, ale również z charakteru procesu uczenia się, który wymaga systematyczności i akceptacji odroczonego efektu.

Kolejnym bardzo wyraźnym obszarem jest niewielkie zainteresowanie młodego pokolenia. Depozytariuszki dostrzegają problem nie tyle w braku możliwości przekazywania wiedzy, ile przede wszystkim w braku potencjalnych odbiorców tej wiedzy (16 osób). Według nich ograniczona liczba osób zainteresowanych nauką sprawia, że ciągłość tradycji może być zagrożona. Brak zainteresowania młodych jest łączony również z szerszymi przemianami współczesnego stylu życia. Pojawiają się określenia „szybkie tempo życia", „nowoczesność", „globalizacja" oraz „zachłyśnięcie nowoczesnością" (11 osób). Czasochłonna tradycyjna praktyka jest zatem przeciwieństwem szybkiego tempa współczesnego życia.

Depozytariuszki wskazywały także na zanik przekazywania umiejętności manualnych w rodzinach (5 osób). Takie odpowiedzi sugerują, że problem transmisji umiejętności rękodzielniczej zaczyna się jeszcze przed właściwą nauką jego wykonywania. Jeśli młode osoby nie mają wcześniejszego doświadczenia w pracach manualnych, wejście w wymagającą i precyzyjną technikę może być dla nich trudniejsze lub zupełnie nieosiągalne.

Odpowiedzi na pytanie **„Jakie zagrożenia dostrzega Pani dla zachowania tej tradycji?"** pokazują, że depozytariuszki postrzegają przyszłość tradycji wykonywania czepca warmińskiego jako zagrożoną przez kilka wzajemnie powiązanych procesów. Najczęściej pojawiały się kwestie związane z przerwaniem ciągłości międzypokoleniowej (16 osób), brakiem zainteresowania tradycją (14 osób), przemianami współczesnego stylu życia (7 osób) oraz stopniowym odchodzeniem od pierwotnego znaczenia i kontekstu historycznego czepca

(5 osób). Wskazywane były również zagrożenia związane z komercjalizacją, ograniczoną liczbą osób kontynuujących praktykę oraz trudnościami w pozyskiwaniu odpowiednich materiałów.

Najbardziej znaczącą kategorią jest zagrożenie ciągłości międzypokoleniowej. Z tym problemem bezpośrednio wiąże się malejące zainteresowanie tradycją, szczególnie wśród młodego pokolenia. Depozytariuszki dostrzegają wyraźnie ograniczoną liczbę potencjalnych następców, którzy mogliby przejąć wiedzę i kontynuować praktykę. Interesującym uzupełnieniem tego wątku jest wskazanie, że samo ukończenie kursu nie zawsze prowadzi do dalszego wykonywania czepca. Jedna z respondentek zwraca uwagę na małą liczbę osób, które po ukończeniu kursu robią coś więcej z czepcem. Wskazuje to na problem z utrzymaniem zaangażowania kursantów w dalsze praktykowanie zdobytych umiejętności.

Drugą ważną kategorią są przemiany współczesnego świata, określane przez rozmówczynie poprzez takie pojęcia jak „globalizacja", „technologia" oraz „tempo współczesnego życia". Depozytariuszki dostrzegają napięcie pomiędzy tradycyjną, wymagającą czasu praktyką a współczesnym stylem życia. Globalizacja i rozwój technologiczny są przedstawiane jako czynniki mogące przyczyniać się do osłabienia zainteresowania lokalną tradycją.

Kolejny obszar dotyczył utraty znaczeń i kontekstu historycznego. W wypowiedziach pojawiały się określenia „odchodzenie od pierwotnych znaczeń i kontekstu historycznego" oraz „spłycanie tradycji", „pozbawianie jej kontekstu historycznego". Jest to zagrożenie odmienne od samego zaniku umiejętności. Depozytariuszki dostrzegają możliwość zachowania praktyki przy jednoczesnej utracie jej znaczenia i kontekstu, w której tradycja ulegnie uproszczeniu i przekształceniu.

Depozytariuszki zwracały także uwagę na coraz większy problem z pozyskiwaniem materiałów wysokiej jakości do szycia czepców (3 osoby). W odpowiedziach pojawiało się również zagadnienie „zawłaszczania tradycji" (3 osoby). Ta kwestia wiąże się z pytaniem o to, kto ma prawo ją reprezentować tradycję i w jaki sposób powinna być przedstawiana.

Odpowiedzi na pytanie **„Co należałoby zrobić, aby zachować umiejętność wykonywania czepca warmińskiego?"** pokazują, że depozytariuszki dostrzegają możliwość zachowania tradycji przede wszystkim poprzez aktywną transmisję wiedzy, edukację i stworzenie trwałych warunków do jej praktykowania. Najczęściej wskazywanym sposobem

ochrony tradycji jest edukacja poprzez warsztaty, zajęcia i szkolenia (18 osób). Depozytariuszki wskazywały przede wszystkim na konieczność stworzenia możliwości bezpośredniego kontaktu z osobami posiadającymi wiedzę i praktyczne umiejętności. Jako istotną, nie tylko w odniesieniu do dziedzictwa niematerialnego, podkreślały potrzebę wprowadzenie edukacji regionalnej do szkół (9 osób). Szkoła, a co za tym idzie potrzeba wprowadzenia rozwiązań systemowych w zakresie ochrony dziedzictwa, jest postrzegana jako ważne miejsce pierwszego kontaktu młodego pokolenia z kulturą i tradycją. Depozytariuszki wskazywały także potrzebę tworzenia przestrzeni do bezpośredniego kontaktu i wymiany doświadczeń, organizowania spotkań międzypokoleniowych. Istnieje zatem potrzeba wzmacniania bezpośredniej transmisji wiedzy nie tylko w edukacji formalnej, ale poprzez inicjatywy oddolne. Ważnym uzupełnieniem tych działań według depozytariuszek powinno być dokumentowanie i archiwizowanie wiedzy. W odpowiedziach pojawiały się propozycje stworzenia cyfrowej bazy wiedzy i promowania „wiedzy rzetelnej" (4 osoby). Większość rozmówczyń wymieniała potrzebę organizacji pokazów, wystaw i prezentacji ich prac (16 osób) oraz szerokie wsparcie osób/organizacji/instytucji pozyskujących fundusze na te cele. Pojawiały się również postulaty „wdrożenia rozwiązań systemowych", „zapewnienia stałego dofinansowania" oraz stworzenia miejsca, w którym szkolenie będzie prowadzone w sposób ciągły, a nie „tylko od projektu do projektu". Wskazuje to na krytyczne podejście do działań krótkoterminowych. Depozytariuszki wyrażają w ten sposób potrzebę stabilności i ciągłości działań, a nie jedynie uczestnictwa w okazjonalnych projektach.

Na pytanie: **„Jakiego wsparcia najbardziej potrzebują osoby wykonujące czepce?"** pojawiały się odpowiedzi wskazujące na potrzeby: finansowe, materiałowe, organizacyjne i edukacyjne, ale również potrzeba docenienia pracy rękodzielników oraz stworzenia przestrzeni do wymiany doświadczeń i prezentowania umiejętności. Najczęściej wskazywanym rodzajem wsparcia jest wsparcie finansowe – na realizację kolejnych warsztatów, na zakup materiałów niezbędnych do wykonania czepca, na szeroko pojęte działania edukacyjne. Pokazuje to, że wykonywanie czepca wiąże się z kosztami, które mogą stanowić barierę zarówno dla samych depozytariuszek, jak i dla organizowania działań związanych z przekazywaniem tej umiejętności.

Drugim obszarem jest wsparcie organizacyjne. Rozmówczynie wskazywały wprost potrzebę organizowania regularnych warsztatów, kursów i stworzenia miejsc, w których

można prezentować swoje umiejętności. Potrzeba stabilnego zaplecza organizacyjnego, które ułatwiałoby zarówno samo wykonywanie czepców, jak i przekazywanie wiedzy kolejnym osobom. Depozytariuszki deklarowały potrzebę rozwijania własnych kompetencji oraz dostępu do wiarygodnych źródeł informacji (6 osób). W wypowiedziach pojawiał się pomysł tworzenia platformy wymiany doświadczeń wskazujący na potrzebę silniejszej integracji środowiska depozytariuszy. To wiąże się także z potrzebą stworzenia przestrzeni, która umożliwiałaby prezentowanie efektów ich pracy, zwiększała widoczność tradycji, pozwalała na kontakt z odbiorcami i potencjalnymi uczniami, a także wzmacniała społeczne uznanie dla pracy depozytariuszek. Społeczne uznanie i docenienie podkreśliło 8 respondentek.

Odpowiedzi na pytanie: **„Co chciał(a)by Pan/Pani przekazać przyszłym pokoleniom na temat tej tradycji?”** pozwalają uchwycić najbardziej osobisty i wartościujący wymiar wypowiedzi depozytariuszek. Jedną z najczęściej wymienianych jest potrzeba poznawania i pielęgnowania tradycji (16 osób). Depozytariuszki chciałyby zachęcić przyszłe pokolenia do poznawania tradycji i historii regionu, do pielęgnowania lokalnego dziedzictwa. Pokazuje to, że wiedza o tradycji jest postrzegana przez nie jako istotna wartość. Znaczące jest odwołanie do obecności „mistrzów” i czerpania z ich wiedzy (3 osoby), ponieważ wskazuje na świadomość ograniczonego czasu, w którym możliwy jest bezpośredni przekaz międzypokoleniowy. Silnie zaznacza się również wymiar tożsamościowy. Depozytariuszki mówiły o „szukaniu tożsamości”, określają czepiec jako „element tożsamości” oraz podkreślają, że tradycja „daje poczucie przynależności i tożsamości” (10 osób). Znajomość tradycji jest traktowana jako sposób budowania relacji jednostki z regionem i jego dziedzictwem. To szczególnie istotne w odniesieniu do trudnej historii tzw. Ziem Odzyskanych. A zatem tożsamość człowieka nie musi opierać się wyłącznie na wielopokoleniowej ciągłości zamieszkiwania w jednym miejscu. Może być również budowana poprzez poznawanie, przyjmowanie, praktykowanie i współtworzenie dziedzictwa regionu. Tradycja wykonywania czepca daje możliwość wejścia w relację z historią i kulturą Warmii, a tym samym staje się jednym z mechanizmów tworzenia współczesnego mieszkańca Warmii. Jedna z wypowiedzi mówi o „pielęgnowaniu świadectwa życia poprzednich pokoleń”, inna o „obowiązku” kontynuowania „dziedzictwa tych ziem z szacunkiem”. Czepiec staje się w tym ujęciu nośnikiem pamięci o ludziach, którzy wcześniej żyli na tym obszarze, a zachowanie tradycji oznacza zachowanie świadectwa ich życia. W tych wypowiedziach możemy dostrzec, że

depozytariuszki rozumieją potrzebę transmisji międzypokoleniowej, a tradycja to dla nich nie tylko to, co odziedziczone, ale też to, co należy przekazać dalej. W wypowiedziach kilkukrotnie pojawiało się stwierdzenie, że „wykonywanie czepca to więcej niż rzemiosło" (6 osób), to budowanie relacji między ludźmi i między pokoleniami (4 osoby). Praktyka ta jest zatem rozumiana jako sposób tworzenia i podtrzymywania więzi społecznych. Nauka i wykonywanie czepca, wspólne spotkania na warsztatach, stają się przestrzenią kontaktu pomiędzy osobami posiadającymi wiedzę a tymi, które dopiero ją zdobywają. To potwierdza także fakt, że wiele osób kończących cykl warsztatowy, pozostaje nadal w grupie rękodzielniczej i w kolejnych latach uczestniczy w nowych spotkaniach Osoby te pełnią funkcję wspierającą, służą radą i pomocą w nauce dla nowych kursantek. Doświadczenie związane z czepcem jest dla nich nie tylko nauką rzemiosła, ale także sposobnością realizacji potrzeb społecznych. W tej części kwestionariusza pojawiało się także kilkukrotnie stwierdzenie, że „tradycja to powód do dumy" (6 osób). Wskazuje to na pozytywną waloryzację dziedzictwa, a tradycja pojmowana jest jako wartość, z której można czerpać poczucie przynależności i satysfakcję.

Odpowiedzi na pytanie **„Jakie ma Pan/Pani relacje z innymi depozytariuszami?"** wskazują na bardzo pozytywny charakter relacji wewnątrz badanej grupy. W wypowiedziach dominowały określenia „bardzo dobre", „dobre", „bardzo pozytywne", „przyjacielskie" i „koleżeńskie". Środowisko depozytariuszek jest przedstawiane jako życzliwe, wspierające i oparte na wzajemnym szacunku. Najczęściej wskazywanym elementem relacji jest wzajemne wsparcie i pomoc (11 osób). Pomoc nie ogranicza się przy tym do sytuacji związanych bezpośrednio z nauką czy wykonywaniem czepca. W wypowiedziach depozytariuszki wyraźnie wskazują, że ich relacje wykraczają poza ramy aktywności związanej z tradycją. Ich relacje nie kończą się wraz z zakończeniem warsztatów. Wypowiedzi o spotkaniach poza kursem, wspieraniu się w życiu prywatnym oraz wspólnym spędzaniu czasu pokazują, że więzi wytworzone wokół tradycji mogą funkcjonować także poza formalnym kontekstem jej nauczania. W opisie relacji między depozytariuszkami pojawiały się określenia „mała warmińska rodzina" czy „wspólnota połączona pasją i poczuciem odpowiedzialności". Pokazują one, że więź pomiędzy nimi jest budowana nie tylko wokół wspólnej czynności, ale również wokół wspólnego stosunku do dziedzictwa. Respondentki mówiły o „radości ze wspólnego tworzenia", „motywacji do działania" oraz „świetnie spędzonym czasie". W wypowiedziach zauważalny jest wzajemny szacunek i życzliwość. Nawet jeśli pomiędzy

depozytariuszkami występują różnice w poziomie doświadczenia, w przedstawionych wypowiedziach nie są one źródłem dystansu czy antagonizmów.

Drugim bardzo wyraźnym aspektem jest wymiana doświadczeń. Depozytariuszki wskazywały na możliwość dzielenia się wiedzą i doświadczeniem (6 osób). Zbudowana w ten sposób wspólnota nie jest wyłącznie przestrzenią emocjonalnego wsparcia, ale również środowiskiem wymiany wiedzy praktycznej. Ma to znaczenie w przypadku tradycji opartych na umiejętnościach manualnych, których znaczna część musi być przekazywana poprzez bezpośredni kontakt i obserwację.

Jedna z rozmówczyń określiła relacje z innymi kobietami jako niezwykle cenne ze względu na możliwość poznawania osób, które „też troszczą się o zachowanie warmińskiego dziedzictwa". Inna mówi o wspólnocie połączonej nie tylko pasją, ale również „poczuciem odpowiedzialności". Wspólnota depozytariuszek ma zatem także wymiar misji i odpowiedzialności za zachowanie tradycji.

Na przykładzie badanych depozytariuszek można zatem mówić o przekształceniu grupy osób uczących się rękodzieła w trwałą wspólnotę. Czepiec jest tutaj nie tylko przedmiotem pracy, ale również czynnikiem integrującym ludzi. Pokazuje to wyraźnie element wskazywany przez ekspertów i badaczy, mówiący o tym, że relacje społeczne są jednym z mechanizmów zachowania tradycji.

Odpowiedzi na pytanie **„Jakie są Pani/Pana motywacje do podtrzymywania tej tradycji?"** pokazują, że zaangażowanie depozytariuszek ma wielowymiarowy charakter. Motywacje wynikają zarówno z osobistego zainteresowania kulturą i historią regionu, pasji związanej z samym wykonywaniem czepców, jak i ze świadomości odpowiedzialności za zachowanie dziedzictwa Warmii. Istotną rolę odgrywają również wspomniane wcześniej relacje społeczne oraz poczucie wyjątkowości wykonywanej pracy.

Jednym z podstawowych źródeł motywacji jest zainteresowanie kulturą tradycyjną i historią regionu (16 osób). Podtrzymywanie umiejętności wykonywania czepca jest dla nich sposobem poznawania i zachowywania wiedzy i niejednokrotnie wstępem do jej poszerzania. Wśród wypowiedzi silnie zaznaczała się również motywacja związana z potrzebą ocalenia tradycji i rękodzieła (11 osób). W wypowiedziach pojawiały się określenia „świadomość, że przyczyniam się do zachowania kultury regionu" czy „realny wpływ na zachowanie dziedzictwa

Warmii". Depozytariuszki mają zatem poczucie, że ich indywidualna aktywność ma znaczenie wykraczające poza osobistą satysfakcję, a ich działania mają konkretny wkład w zachowanie dziedzictwa regionu. W wypowiedziach zauważalne jest poczucie odpowiedzialności wynikające z pełnionej roli depozytariuszki (6 osób). Szczególnie znacząca jest jedna wypowiedź: „jestem depozytariuszką, ambasadorką i mam obowiązek dbać o dziedzictwo". Pokazuje ona, że status depozytariuszki jest rozumiany nie tylko jako wyróżnienie czy potwierdzenie posiadania określonej umiejętności, ale również jako zobowiązanie do jej ochrony i reprezentowania. Depozytariuszki dbają o dziedzictwo dlatego, że czują się do tego zobowiązane, ale jednocześnie czerpią z tej działalności radość, satysfakcję i poczucie wyjątkowości.

Kolejnym źródłem motywacji jest sama przyjemność tworzenia i możliwość realizowania własnej pasji. Praca nad czepcem ma dla nich osobisty i twórczy wymiar. Praktyka nie jest traktowana jako mechaniczne odtwarzanie wzoru, lecz jako czynność, która może przynosić satysfakcję i rozwijać zainteresowania. Jedna z respondentek mówi o „wykonywaniu czegoś wyjątkowego", co można odczytać jako źródło osobistej wartości i dumy związanej z posiadaniem rzadkiej kompetencji. W wypowiedziach pojawiały się także szacunek wobec osób, które wcześniej zajmowały się rękodziełem i przyczyniały się do jego zachowania (3 osoby). Ważnym, choć pojawiającym się sporadycznie, elementem są również wspomniane wcześniej relacje społeczne, możliwość kontaktu z innymi osobami związanymi z tradycją.

Odpowiedzi na pytanie: **„Jaką wg Pani/Pana wytwórstwo czepca odgrywa w budowaniu tradycji i tożsamości regionu?"** wskazują na bardzo wysoką rangę przypisywaną czepcowi warmińskiemu w procesie budowania i podtrzymywania tożsamości regionalnej. Rozmówczynie określały jego znaczenie jako: „bardzo ważne", „ogromne", a także wskazywały na czepiec jako „jeden z najistotniejszych symboli regionu", „najważniejszy symbol Warmii" czy „znak rozpoznawczy regionu". W wypowiedziach kształtowały się dwa poziomy tego znaczenia: czepiec jako symbol – reprezentuje Warmią, jej tradycję i tożsamość; wytwarzanie czepca jako praktyka społeczna – łączy osoby, umożliwia wymianę doświadczeń i buduje więzi.

We wszystkich odpowiedziach widoczna jest zgodność badanych względem tego, że wytwarzanie czepca nie jest marginalną forma rękodzieła, lecz praktyką mającą znaczenie dla rozpoznawalności i tożsamości Warmii. Najczęściej pojawiającym się motywem jest symboliczny charakter tego nakrycia głowy. Rozmówczynie określają je jako „symbol regionu",

„symbol Warmii", „symbol naszej tożsamości" oraz „znak rozpoznawczy" (7 osób). Oznacza to, że czepiec funkcjonuje w świadomości badanych jako reprezentacja szerszej wspólnoty regionalnej. Jego znaczenie wykracza więc poza konkretny przedmiot i obejmuje wartości oraz skojarzenia związane z Warmią. Czepiec jako symbol pozwala w ocenie depozytariuszek, komunikować przynależność do określonego regionu, „ukorzenieniać" (2 osoby). Szczególnie znacząca jest wypowiedź depozytariuszki, która jako potomkini przesiedleńców z Kresów wschodnich wskazywała, że dzięki tej tradycji „znalazła swoje miejsce na ziemi". Pokazuje to, że dziedzictwo regionalne może pełnić funkcję integrującą jednostkę z regionem, również w sytuacji, gdy jej rodzinne korzenie nie są bezpośrednio związane z zamieszkałym regionem. Jedna z respondentek wskazywała, że wykonywanie czepca integruje kobiety z regionu, umożliwia wymianę doświadczeń życiowych i umiejętności oraz przyczynia się do „budowania jedności". Oznacza to, że znaczenie czepca nie ogranicza się do symbolicznej reprezentacji regionu. Sam proces jego wykonywania może być czynnikiem tworzącym relacje i wspólnotę społeczną.

Kolejnym elementem jest poznawanie historii regionu. Jedna z respondentek podkreślała, że czepiec to „nie tylko rzemiosło, ale sposób na poznanie historii regionu". Wypowiedź ta dobrze koresponduje z wcześniejszymi odpowiedziami dotyczącymi motywacji depozytariuszek, w których pojawiała się pasja poznawania historii oraz świadomość zachowywania historii regionu.

W odpowiedziach pojawia się również wymiar promocji regionu. Jedna z depozytariuszek wskazywała, że czepiec buduje tożsamość regionu i stanowi inspirację do „promowania Warmii". Oznacza to, że tradycja może mieć znaczenie nie tylko dla osób bezpośrednio ją praktykujących, ale także dla sposobu prezentowania regionu na zewnątrz. Elementy związane z czepcem – chociażby wzornictwo – mogą być używane szerzej w kampaniach promujących region.

Podsumowanie

Przeprowadzone badanie ukazuje tradycję wykonywania czepca warmińskiego jako żywe i wielowymiarowe zjawisko kulturowe, którego znaczenie wykracza poza sferę rękodzieła.

Analiza wypowiedzi depozytariuszek pokazuje, że czepiec jest dla nich jednocześnie przedmiotem, umiejętnością, praktyką społeczną, symbolem regionu i nośnikiem tożsamości.

Ogromną wartością jest łącznie poprzez rękodzieło przeszłości z teraźniejszością. Z jednej strony depozytariuszki odwołują się do historii regionu, poprzednich pokoleń i konieczności zachowania odziedziczonej wiedzy. Z drugiej – wykonują czepce współcześnie, tworzą wokół tej praktyki wspólnotę, przekazują wiedzę i nadają tradycji nowe znaczenia.

Wyniki badań pokazują, że depozytariuszki mają silnie rozwiniętą świadomość własnej roli w budowaniu tożsamości współczesnej Warmii. Nie postrzegają siebie wyłącznie jako osób posiadających określoną umiejętność. Widzą siebie jako osoby odpowiedzialne za zachowanie dziedzictwa Warmii, jego przekazywanie i reprezentowanie. Towarzyszy temu poczucie dumy, satysfakcji i wyjątkowości.

Jednocześnie tradycja znajduje się - w ocenie badanych kobiet - w sytuacji wymagającej ochrony. Największym zagrożeniem jest brak ciągłości międzypokoleniowej, wynikającej przede wszystkim z niewielkiego zainteresowania młodych ludzi, rosnącego tempa życia, globalizacji oraz potrzeby poświecenia wielu godzin do opanowania tej umiejętności. Dodatkowym zagrożeniem jest utrata kontekstu historycznego i spłycenie znaczenia tradycji, co wiąże się z brakiem edukacji i komercjalizacją przestrzeni związanych z tradycyjnym rękodziełem.

Ważnym zasobem jest ukazana wspólnota depozytariuszek będąca środowiskiem opartym na wzajemnym wsparciu, życzliwości, wymianie doświadczeń i wspólnej odpowiedzialności za dziedzictwo. Wspólnota ta jest jednym z najważniejszych kapitałów, na których można oprzeć dalsze działania ochronne.

Analiza wypowiedzi pokazuje rozbieżność pomiędzy silną motywacją obecnych depozytariuszek a ograniczonym zainteresowaniem potencjalnych następców i niewystarczającym wsparciem systemowym. Respondentki wskazują przede wszystkim na potrzebę regularnych warsztatów, edukacji regionalnej, spotkań międzypokoleniowych, dokumentowania i archiwizowania wiedzy, dostępu do materiałów oraz stabilnego finansowania. Wybrzmiewa także postulat odejścia od działań realizowanych wyłącznie projektowo na rzecz bardziej trwałego systemu wsparcia.

Czepiec jest przez respondentki określany jako symbol Warmii, znak rozpoznawczy regionu i element jego tożsamości. Jednocześnie wykonywanie czepca umożliwia budowanie relacji między ludźmi, poznawanie historii i tworzenie więzi z regionem. W tym sensie tradycja może być rozpatrywana jako praktyka zakorzenienia na obszarze postmigracyjnym. Z wypowiedzi depozytariuszek wynika, że regionalna tożsamość może być budowana nie tylko poprzez rodzinne pochodzenie i dziedziczenie pamięci, ale poprzez aktywne uczestnictwo w kulturze danego miejsca. Praktykowanie lokalnego dziedzictwa pozwala współczesnym mieszkańcom poznawać historię regionu, nawiązywać więź z miejscem i włączać się w jego kulturową wspólnotę. Można zatem uznać, że w przypadku badanej grupy rzemiosło związane z czepcem jest nie tylko świadectwem przeszłości, ale również narzędziem tworzenia współczesnej tożsamości regionalnej.

Wyraźnie widać, że przyszłość tej tradycji, podobnie jak innych elementów dziedzictwa niematerialnego, zależy przede wszystkim od możliwości zapewnienia ciągłości przekazu. Największym wyzwaniem nie jest brak świadomości wartości rękodzieła wśród depozytariuszek, lecz znalezienie kolejnych osób, które będą chciały tę wiedzę przejąć, praktykować i przekazać dalej. Dlatego ochrona tradycji powinna koncentrować się nie tylko na dokumentowaniu samej umiejętności, ale przede wszystkim na tworzeniu warunków do jego dalszego wykonywania i przekazywania jej jako żywej praktyki kulturowej. Relacje pomiędzy depozytariuszkami można uznać za jeden z istotnych zasobów niematerialnych wspierających ciągłość tradycji wykonywania czepca warmińskiego. Wspólnota pełni jednocześnie funkcję edukacyjną, integracyjną, emocjonalną i motywacyjną. Co więcej, jej znaczenie wykracza poza samą naukę techniki – tworzy przestrzeń, w której tradycja jest przeżywana, praktykowana i wspólnie interpretowana.